

**ЄВРОПЕЙСЬКА ПАРАДИГМА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ
ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ**

Присвячено науково-практичній проблемі становлення та розвитку сільського туризму в ЄС. Здійснено порівняльний аналіз різних моделей сільського туризму. Виявлено ключові фактори розвитку сільського туризму, а також характер його впливу на соціально-економічні, культурні та екологічні параметри розвитку сільських територій.

© В.І. Ткачук

Постановка проблеми

Процес диверсифікації сільської економіки, який активно відбувається в Європейському Союзі, традиційно розвивається в напрямі розширення видів і об'єктів діяльності, номенклатури продукції та послуг, що виробляються в сільській місцевості. Відповідно, одним з альтернативних, проте доволі перспективним напрямом його розгортання, є сільський туризм, який є наслідком зростаючої в Європі урбанізації та посилення у міського населення прагнення до здорового способу життя та визнання цінності природних благ. В зазначених умовах науковий та практичний інтерес становлять не лише концептуальні засади розвитку європейського сільського туризму, а й інструменти його стимулювання та розвитку в рамках політики сільського розвитку, одним з пріоритетних напрямів якої у Європейському союзі визнано диверсифікацію сільської економіки.

Стан вивчення проблеми

Проблема розвитку сільського туризму, зокрема в контексті диверсифікації сільської економіки, неодноразово піднімалася у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, її відображення знаходимо в наукових дослідженнях таких українських вчених, як Васильєв В., Косенко В., Панченко Т., Слепокуров О., Фельдман В., Цибух В., Шейко В., та у зарубіжних науковців – Ахметова В., Еванса Н., Ейтінгона А., Ілвері В., Комена Т., Мадера Р., Фостера Д., Храбовченко В. та ін. Проте, незважаючи на отримані результати проведених досліджень, недостатньою мірою розкриті особливості процесу розвитку сільського туризму, що характерні для країн ЄС в контексті посилення диверсифікаційних процесів у сільському господарстві та сільській економіці. Тому, метою даного дослідження є узагальнення особливостей сучасної європейської парадигми сільського туризму та ідентифікація можливостей її сприйняття в Україні в умовах формування національної моделі розвитку сільської економіки, зокрема на умовах її диверсифікації.

Об'єкт та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес формування сучасної європейської парадигми сільського туризму в умовах диверсифікації сільської економіки. Методологічну основу дослідження становить сукупність принципів та підходів до пізнання теоретичних і практичних засад розвитку сільського туризму як напрямку диверсифікації сільської економіки, а також такі методи, як порівняльний аналіз – при зіставленні параметрів різних моделей сільського туризму; монографічний – для вивчення досвіду його становлення та розвитку в окремих країнах ЄС з урахуванням їх національних особливостей у сфері сільського господарства та туристичній індустрії тощо.

Результати досліджень

Європейська концепція розвитку сільського туризму будується на визначенні сільського господарства як його базису, оскільки саме воно, поряд з сільськими

природними благами та бізнес-ініціативою селян, здійснює суттєвий вплив на формування сільської культурної спадщини, що, як відомо, приваблює до сільської місцевості не лише міське населення, а й іноземних туристів, які бажають з нею познайомитися. Саме сільське господарство домінує у формуванні сільського ландшафту, в якому поєднуються різні види виробництва, підприємств, поселень та архітектурних споруд. Крім того, завдяки сільськогосподарському виробництву існує етнологічний потенціал сільської місцевості, який активно використовується в сільському туризмі, зокрема сільськогосподарські машини та знаряддя, кар'єри, кузні, ремісничі професії та майстерні, самобутні архітектура та фольклор, різноманітна народна кухня тощо. Відповідно, взаємодія сільського туризму та сільського господарства є обопільно вигідною, оскільки рівною мірою приносить соціально-економічні дивіденди як одному, так і іншому. Так, розвиток сільського туризму позитивно впливає на стан сільського господарства, збільшуючи споживання його продукції, а також є важливим фактором розвитку рослинництва, тваринництва, лісівництва, рибальства тощо.

Прийнятий у ЄС підхід до дефініції поняття “сільський туризм” передбачає його розуміння як дії людини, що мандрує та залишається в сільській місцевості на термін до одного повного року для дозвілля, бізнесу та інших цілей (за виключенням оплачуваної діяльності на території перебування) [1]. Інакше кажучи, сільський туризм – сектор туристичної індустрії, який орієнтований на використання природних, культурно-історичних, економічних, людських та інших ресурсів сільської місцевості та її специфічних умов для створення комплексного туристичного продукту. Разом з тим, паралельно з цим терміном в ЄС та світі часто використовуються як еквівалентні і такі, як агротуризм, агроекотуризм, агроетнотуризм, агроекоетнотуризм, хоча між ними існують принципові відмінності, на основі яких формуються різні моделі сільського туризму (табл. 1):

Таблиця 1. Принципові ознаки моделей сільського туризму

Модель туризму	Характерні ознаки
Агротуризм	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ознайомлення з сільською працею та участь в ній; ➤ використання ресурсів сільської місцевості, зокрема сільськогосподарських тварин та рослин; ➤ харчування сільськогосподарською продукцією місцевого походження
Агроекотуризм	<ul style="list-style-type: none"> ➤ розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеною природою; ➤ метою подорожі для туриста є відпочинок та отримання уявлення про природні особливості цієї місцевості
Агроетнотуризм	<ul style="list-style-type: none"> ➤ відвідування людьми місць проживання етнічних груп або об'єктів їх культури і релігії; ➤ метою такої подорожі для туриста є відпочинок та ознайомлення з життям, побутом, культурою та звичаями етнічних груп
Агроекоетнотуризм	<ul style="list-style-type: none"> ➤ розташування поселення для туристичної діяльності на території з відносно непорушеним природним ландшафтом; ➤ на території сільського поселення проживають етнічні групи або знаходяться об'єкти їх культури та релігії

Джерело: сформовано на основі [2].

Зважаючи на наведені відмінності різних моделей сільського туризму, подальше дослідження особливостей його розвитку в країнах-членах ЄС буде звужено задля абстрагування від надмірних деталей та сконцентровано на спільному для кожної з них положенні щодо відпочинку у сільській місцевості, під час якого туристи ведуть сільський спосіб життя та використовують ресурси сільських територій. Відповідно, на протигагу традиційному, сільський туризм у країнах-членах ЄС має особливі характеристики, зокрема, орієнтованість на сільський спосіб життя, розміщення туристичних об'єктів в малозаселеній місцевості – у природних умовах, які піддаються сезонності та місцевим подіям, спрямованість на збереження локальної культури і традицій [3]. Разом з тим, зрозуміло, що ключові фактори успіху сектора сільського туризму формуються на основі конкурентних переваг та тенденцій розвитку як сільського господарства, так і туризму в цілому. Узагальнюючи сучасні тенденції у розвитку сільського господарства ЄС та пріоритети Спільної аграрної політики [4; 5], а також характерні особливості сучасної європейської парадигми туризму [6], можна виокремити чинники кожної з цих галузей, синтез яких визначає потенціал розвитку сільського туризму (табл. 2).

Таблиця 2. Потенціал розвитку сільського туризму, синтезований на основі конкурентних переваг сільського господарства та туризму ЄС

Сільське господарство	Сільський туризм	Туризм
<ul style="list-style-type: none"> • Фінансовий / підприємницький аналіз • Розташування (якість ґрунтів) • Доступний ринок • Бізнес-орієнтація • Практика управління сільгоспвиробництвом • Виробництво продукції, засноване на потребах ринку • Цінова підтримка • Досвід управління працею • Інтерес до навчання та розвитку • Ринкові знання 	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансовий / підприємницький аналіз • Розташування (близькість до туристичнопривабливих сільських регіонів) • Доступний ринок • Орієнтація на споживача • Ефективний маркетинг • Підтримка зовнішніх мереж та агентств • Якість продукції / послуг • Соціальні навички • Інтерес до навчання та розвитку 	<ul style="list-style-type: none"> • Фінансовий / підприємницький аналіз • Розташування • Доступний ринок • Орієнтація на споживача • Навички оперативного управління • Управління доходами • Ефективні комунікації з елементами ринку • Якість продукції / послуг • Інтерес до навчання та розвитку

Джерело: власні дослідження.

Дослідження характеристик сучасної європейської парадигми сільського туризму, його внеску у диверсифікацію сільської економіки та забезпечення високих стандартів якості життя сільського населення, розвиток підприємництва та альтернативних джерел доходів фермерських господарств дозволяє зробити висновок про біполярний характер його впливу. Це означає, що процес розвитку туристичного сектора у сільській місцевості супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками у соціально-економічному, культурному та природничому сенсах (табл. 3).

Зважаючи на виявлені позитивні та негативні наслідки розвитку сільського туризму для сільського соціоєколого-економічного та культурного середовища, в Європейському Союзі постійно наголошується на необхідності інтегрованого підходу до менеджменту туристичної діяльності в сільській місцевості. З метою забезпечення його практичної реалізації при Союзі туризму Європейської комісії було створено програму Комплексного управління якістю сільського туризму. На семінарі, який проводився за підтримки ініціативи LEADER в Австрії у 1999 р. [7], було визначено головні принципи управління якістю туристичних послуг в ЄС, головними з яких визнано:

- підтримку стратегії розвитку сільського туризму на місцевому рівні, партнерство між туристичними підприємствами, координуючими організаціями та іншими суб'єктами його розвитку;
- забезпечення якості сільських туристичних послуг на всіх етапах, увага до деталей;
- моніторинг якості послуг сільського туризму.

Таблиця 3. Характеристика впливу сільського туризму на умови сільських територій

Соціально-економічний	Культурний	Будівництво та природне середовище
<i>Позитив</i>		
<ul style="list-style-type: none"> • Джерело нових / альтернативних / додаткових джерел доходу та зайнятості • Зменшення гендерного дисбалансу • Посилення спільної діяльності громади • Загальний мультиплікаційний ефект 	<ul style="list-style-type: none"> • Зміцнення локальної культури • Визначення змісту місцевої ідентифікації 	<ul style="list-style-type: none"> • Внесок у перетворення в архітектурно-будівельній сфері території • Сприяння використанню занедбаної власності
<i>Негатив</i>		
<ul style="list-style-type: none"> • Зростання місцевих цін • Спотворення структури зайнятості • Порушення ринку житлової нерухомості • Посилення сприйняття жіночої зайнятості як мало оплачуваної, часткової та переважно домашньої • Розвиток самодостатніх комплексів, непов'язаних з місцевою економікою • Сезонні спади попиту 	<ul style="list-style-type: none"> • Викривлення місцевої культури з метою комерціалізації сільського туризму • Знищення ендемічної культури 	<ul style="list-style-type: none"> • Знищення традиційного середовища проживання сільського населення • Засмічення та викиди, інші форми забруднення • Будівництво нових конструкцій, що завдають негативного впливу вже існуючим забудовам

Джерело: побудовано на основі [6, 7].

На фоні зазначеного, доволі примітивно виглядає використовуваний у ЄС підхід до визначення індикаторів розвитку сільського туризму, основним з яких є загальна кількість ліжко-місць в усіх формах туристичних апартаментів [8, с. 229], оскільки

він повністю абстрагується від проблем якості сільських туристичних послуг, на якій акцентується увага у різноманітних програмах та проектах розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, наведене вище дозволяє стверджувати, що європейська парадигма сільського туризму, яка визначає базисом для його розвитку сільське господарство, відповідає його розумінню і в Україні, де протягом останніх років відбувається поступальний процес опанування природних, культурних та інших благ сільської місцевості з метою задоволення рекреаційних потреб населення. Спільною для європейського та національного рівнів є і позиція щодо визначення сільського туризму як одного з вагомих напрямів розвитку підприємницької діяльності серед сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників, а отже, диверсифікації каналів формування доходів на селі. Разом з тим, на даному етапі в Україні відсутні дієві механізми стимулювання процесу розвитку сільського туризму, не сформовано належне інституційне середовище. Крім того, позитивний досвід країн ЄС засвідчує необхідність врахування проблем та перспектив сільського туризму при розробці стратегій та програм розвитку в рамках аграрної політики та політики сільського розвитку. Зазначені питання, з огляду на їх складність та, водночас, вагомість, визначають перспективи подальших наукових досліджень у започаткованому напрямі.

Література

1. Community Methodology on Tourism Statistics (Paperback). – Eurostat, European Commission, 1998. – 83 p.
 2. Mader R. Exploring Ecotourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.planeta.com/ecotravel/tour/definitions.html>.
 3. Boučková V. Definition of agritourism. (Матеріали конференції AgriTourNet 'S Hertogen Bosch March 2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agrotournet.tringos.eu/files/DEFINITION_OF_AGRITOURISM.ppt.
 4. Зінчук Т.О. Європейська інтеграція: проблеми адаптації аграрного сектора економіки: монографія / Т.О. Зінчук. – Житомир: ДВНЗ «Державний агроєкологічний університет», 2008. – 384 с.
 5. The EU Rural Development Policy: Facing the Challenges. / European Commission – Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 2008. – 24 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_en.htm.
 6. Maclellan, R., Smith, R. Tourism in Scotland. – International Business Press, London. – 1998.
 7. The Family, a Niche for Rural Tourism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ec.europa.eu/agriculture/rur/leader2/rural-en/biblio/touris/family.htm.
 8. Rural Development in the European Union: Statistical and Economic Information / Report 2008. – European Commission, December 2008. – 378 p.
-